

PAPER DETAILS

TITLE: Türk-Rus Dil İlişkilerinin Mirası: Rusça'da Türkizmler

AUTHORS: Renata Aktas

PAGES: 139-160

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3449188>

Türk-Rus Dil İlişkilerinin Mirası: Rusçada Türkizmler

Heritage of Turkish-Russian Linguistic Relations: Turkisms in the Russian Language

Renata Aktaş

Öğr. Gör. Dr., Akdeniz Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyat Bölümü, Antalya/ Türkiye

e-posta renataaktas@akdeniz.edu.tr

orcid 0000-0002-7867-5054

doi 10.54316/dilarastirmalari.1370029

Atıf

Citation

Aktaş, Renata (2024).
Türk-Rus Dil İlişkilerinin
Mirası: Rusçada Türkizmler.
Dil Araştırmaları, 34: 139-
160.

Başvuru

Submitted

02.10.2023

Revizyon

Revised

08.12.2023

Kabul

Accepted

07.04.2024

Çevrimiçi Yayın

Published Online

31.05.2024

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve makalede intihal bulunmadığı teyit edilmiştir.

This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to be free of plagiarism.

ÖZ

Rus dilinde ödünç kelimelerin, söz varlığı açısından önemi büyüktür. Ödünç kelimeler arasında “türkizm” olarak adlandırılan alıntı grubu, uzun bir süreç içerisinde Türk lehçelerinden Rusçaya aktarılan kelimeleri karşılamaktadır. Bu çalışmada türkizm terimi-açıklanmış, Türk-Rus dil ilişkilerinin tarihi ve dönemlerinin kronolojisi belirlenmiş,-Rusçadaki Türkçe kökenli kelimelerin anlamsal sınıflandırması yapılmıştır. Araştırmayı yürütmek için Rusça etimolojik ve açıklamalı sözlükleri taranmış, adlar ve sıfatlar üzerine çalışılmıştır. 801 Türkçe kökenli kelime 1) Canlı isimler (insanların isimleri ve takma adları), 2) Cansız isimler (nesnelerin ve yapıların isimleri), 3) Hayvanların ve Bitkilerin isimleri olmak üzere üç gruba ayrılarak sınıflandırılmıştır. İki halk arasındaki yakın kültürel ve toplumsal ilişkilerin dil ilişkilerini etkilediği açıkça görülmektedir. Türkizmler arasında gündelik nesnelerin, yiyeceklerin, giysilerin, kumaşların, coğrafi adların vb. isimlerin öne çıktığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusça, Türkçe, Türkizm, Ödünçleme, Kökenbilgisi.

ABSTRACT

Borrowed words are widespread in the Russian language. Among borrowings, turkisms, which came into Russian from all Turkic dialects over a long period of time, occupy an important place. In this study, the term turkism has been explained, a chronology of historical periods of Turkish-Russian language relations has been presented, and a semantic classification of words of Turkic origin in Russian has been given. Etymological and descriptive dictionaries of the Russian language were used for the study. As

a result, 801 words were found, which included nouns and adjectives of Turkish origin. All Turkisms were divided into three groups: 1) Anthroponyms (names and nicknames of people), 2) Pragmatonyms (names of objects and constructions), 3) Zoonyms and phitonyms. It is clearly seen that the close cultural and social relations between the two peoples affect the language relations. It has been noticed that among Turkisms the names of everyday objects, foodstuffs, clothes, fabrics, geographical names, etc. stand out. This indicates the close contact between the two peoples at the everyday level.

Keywords: Russian, Turkish, Turkism, Borrowing, Origins.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: At all stages of development, the Russian language has been in a constant process of interaction with foreign languages. The process of borrowing words from one language into another is an interesting and long process, which opens a new perspective on society and helps properly understand the culture, history, philosophy, psychology and life of peoples. Since the 6th century AD, Turkic culture and Turkic language not only influenced the development of the Russian language, but also left a deep trace in the economy, politics, social and cultural life of Russia.

Research Problem: Words borrowed from the Turkish language and entered Russian for a long time is called Turkisms. On the one hand, Turkisms represent words in the borrowed form and practically coincide with the original form, on the other hand, they are also words that gradually lost the features of the source language and assumed the status of native Russian words. In this regard, borrowed Turkisms in Russian have a longer history than borrowings from European languages. The aim of this study is to analyse Turkisms in Russian language, which represent the direct heritage of language contact between nations, as well as to classify them into thematic groups, which will help to present the kind of relations between the two peoples in the clearest way. The study analyzes the semantic changes of words from Turkish into Russian and their role in the development of the language.

Literature Review: The main sources of this study are "Dictionary of Turkisms in Russian" by Shipova, "Dictionary of Turkish Language" by Akalin, 12-volume "Scanning Dictionary", 4-volume "Dictionary of the Great Russian Language" by Dal, 4-volume "Etymological Dictionary of the Russian Language" by Fasmer, "Dictionary of Foreign Words" by Karaagach.

Methodology: This study is a quantitative research; content analysis and descriptive methods were used in its preparation. The analysis identified thematic groups of words of Turkish origin, which were classified into three main categories: 1) Anthroponyms (names and nicknames of people), 2) Pragmatonyms (names of objects and constructions), 3) Zoonyms and phitonyms.

Scope: Overall, the study showed that there are 801 words of Turkish origin in the Russian language. It was found that the first category "Anthroponyms" has 143 words divided by social status, occupation, behaviour, nationality, external features, internal qualities, military rank and gender. This group included 80 words expressing occupations and statuses, 54 words expressing nicknames, and 9 words expressing military ranks. Some of these words showed expansion, contraction or change of meaning when transferring from Turkish to Russian. When phonetic and morphological features were examined, it was evident that some words went out of use or changed their form. The group "Pragmatonyms" is the largest category, which is divided into many subgroups reflecting lifestyles. Subgroups such as household and work tools (145), clothing (95), food (85), building names (45), geographical names (41), fabric names (28), natural phenomena (27), commercial names (18), musical instruments (15), flower names (15), livestock terms (14), natural substances (11), community names (12)

were analysed, mythological creatures (11), administrative terms (10), disease names (10), jewellery names (9), measurement terms (6), vehicle names (6), ceremony and celebration names (5), organ names (5), document names group (4), drug names (2), agricultural terms (2), abstract names (8), other names (32). In each subgroup, the features and spheres of use of words that have passed from Turkish into Russian are described in detail. In the category Zoonyms and Phitonyms, 141 animal names and 88 plant names of Turkish origin were identified.

Result: As a result, the study details the process of integration of words of Turkish origin into Russian and the significance of these words in the development of the language. The study has shown that Turkisms representing the heritage of Turkish-Russian relations, interacting with Russian words, undergo reorganization, adapting to the sound structure of the Russian language and other elements of the language. When phonetic and morphological features were examined, it was seen that some words went out of use or changed their form. Due to the social interaction between these two peoples who have lived in the same geography for a long time, it can be seen that words in the fields of everyday objects, tools, clothing, food, drink, fabrics, buildings, geography, etc. have passed from Turkish into Russian.

Conclusions: It is obvious that historical, military, diplomatic, trade and social ties have formed a cultural synthesis between the two peoples, which is clearly manifested in the linguistic perspective. Today, the interaction between Turks and Russians has reached a new qualitative level, which brings the nations closer together, harmonizes relations, and thus continues to form a cultural and linguistic heritage.

0. Giriş

Dil, tarihsel olanlar da dâhil olmak üzere toplumun tüm olaylarına tepki verir, belirli dönemlerde meydana gelen olayları yansıtır. Belirli bir coğrafyada yaşayan her kişi veya toplum, diğer coğrafyada yaşayan insanlarla ilişki sürecini yürütür ve diğer insanlarda yeni gördüğü her şeyi kendi kültürüne ve diline getirerek birbirlerini bilgilendirerek dünyanın tüm coğrafyasını etkiler (Karaağaç 2008: 35). Zaman ve yaşam tarzı komşu olan halkların dilleri, birbirini etkilemeye başlar, bu durum dildeki alıntı sürecine tesir eder. Ancak dünyadaki küreselleşme süreci, dildeki alıntılama kurallarını değiştirmiş bulunmaktadır. Coğrafi faktörün yerini bu günlerde teknolojik ve kültürel kriterler almıştır. Dilsel etkilenme, daha önce sadece komşu halklar arasında gerçekleşirken; günümüzde teknolojik süreci diğer milletlerin önünde olan ülkelerin dilleri, kitleleri etkilemektedir. Böylece dil etkileşimi sürecinde hâkim durumda olabilmenin ilk ve asıl şartı, ekonomi ve siyaset alanında üstünlük ve yeterliliktir (Durmuş 2004: 1).

Bu çalışma nicel bir araştırmadır; hazırlanmasında içerik analizi ve betimsel yöntemler kullanılmıştır. Çalışmanın analiz kısmında Y. Şıpova *Rus Dilinde Türkizmler Sözlüğü* (Словарь тюркизмов в русском языке»), Ş. H. Akalın'ın hazırlamış olduğu *Türkçe Sözlüğü*, V. Dal'in 4 ciltli *Yüce Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü*, M. Fasmer'in 4 ciltli *Rusça Etimolojik Sözlüğü*, G. Karaağaç *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, S. Ojegov *Rus Dili Sözlüğü*, çevrimiçi özgür ansiklopedi Wikipedia gibi kaynaklar kullanılmıştır.

Bir dilden başka dile geçen kelimelerin olması bir kültürün diğer kültürle etkileşimini gösterir. Alıntı kelimelerin varlığı, dilin değişkenlik, hareketlilik,

gelişme ve iyileştirme çabası gibi niteliklerini yansıtır. Alıntılar, dilin ses sistemini ve anlamsal yapısını değiştirmede önemli bir rol oynamaktadır (Karaağaç 1998: 361).

Dilbilimciler, alıntılarının dillere geçmesinin başlıca nedenlerini, halkların tarihsel temasları; yeni nesnelerin ve kavramların terim gösterilmesi gerektiği; ulusun herhangi bir faaliyet alanında yeniliği, dilin yozlaşması; dil araçlarının tasarrufu, kaynak dilin baskın olması; yeni kelimeyi kabul eden belirli sosyal tabakalardaki tarihsel artış olarak sıralamıştır (Budagov 1985: 361). Buran'a göre dildeki alıntılama sürecinin temel nedenlerinden sosyal hayattaki köklü değişiklikler, din ve medeniyet dairesindeki değişiklikler, tercüme faaliyetleri, alfabe değişiklikleri, geri kalmışlığı, dil bilinci eksikliği, dilin türetme yapısının kısırlılığı, bilimsel ve teknolojik yenilikler, özenti-kişilerin beğenilme arzusudur (Buran 2001: 79).

Her dilde olduğu gibi, Rusçada da farklı dönemlerde başka dillerden girmiş ve benimsenmiş yabancı kelimeler mevcuttur. Rus dili daima özünü koruyarak dışardan aldığı kelimelerle zenginleşmiş ve gelişmiştir. Ruslar, diğer milletlerle günün şartlarına göre kurduğu siyasi, ekonomik, askeri, kültürel, bilimsel ilişkiler neticesinde alıntı kelimeleri benimsemişlerdir. Bu tür kelimeler arasında sadece tıp, teknoloji, fizik, spor gibi farklı bilim dallarından geçmiş terimler değil, aynı zamanda kökenleri yabancı dile ait olan v.e benimsenen, yüzyıllar boyunca Rusçaya yerleşmiş kelimeler de bulunmaktadır. Zaman içinde alıntı kelimelerin büyük değişime uğramasından dolayı bu kelimeleri orijinal Rusça kelimelerden ayırmak neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Böylece, *alıntı* terimi, yabancı dil kökenli, Rusçaya uyarlanmış ve farklı dönemlerde fonetik, morfolojik ve anlamsal seviyelerde belli bir değişim sürecini geçmiş, Rus dilinin söz varlığını oluşturan, zenginleştiren ve daha çeşitli hâle getiren kelimeleri kapsamına almaktadır.

Alıntılama sürecinde yabancı dil kelimesinin kaynak dilin özelliklerini yavaş yavaş yitirdiğini ve Rus dili tarafından benimsendiği belirtmek gerekir. Bu sebeple yaygın olarak bilinen, Alman dilbilimciler tarafından bir zamanlar ileri sürülen *alıntı* sınıflandırması, yabancı dildeki tüm yabancı kelimeleri iki gruba bölünebilir. Birincisi, **alıntı kelimeler (заимствованные)**, Rusçaya çok eskiden girmiş ve yabancı kökenli olduğu anlaşılması zor olan kelimelerdir. Örneğin, *сахар (şeker)*, *свекла (pancar)* ve *баня (hamam)* gibi kelimelerin aslen Yunanca kökenli, *карандаш (kurşun kalem)*, *алмаз (elmas)*, *тулун (kürk)* gibi kelimeler Türkçe kökenli olmasına rağmen öz Rusça kelimeler olarak bilinmektedir. İkinci grup, **yabancı kelimeler (иностраннне)**, Rusçada yabancı olarak bilinen kelimelerdir. Örneğin, *метро (metro)*, *такси (taksi)*, *орда (orda)*, *кишмиш (kişmiş)* gibi evrensel olarak kullanılan kelimelerdir.

Bu nedenle Rusçada alıntı kelimeleri birkaç türe ayrılır:

1. Türenmiş alıntılar (заимствованные) – başka dillerden Rusçaya girmiş ve Rusça fonetik ve gramer biçim özelliklerini kazanmış kelimelerdir.

2. Rusçada özümlenen kelimeler (benimsenen kelimeler¹) (освоенные);
3. Uluslararası terimler aynı anlama sahip diğer ilgili dillerde var olan Rusça kökenli olmayan terimlerdir (интернационализм);
4. Egzotik nitelikli (alışılmamış) kelimeler: başka bir halkın hayatından bir nesneyi veya olayı ifade eden yabancı kelimeler (экзотизм);
5. Barbarism (dilnin mevcut standartlarına uymayan yapılar): Rusça yazılı ve sözlü anlatımda çoğunlukla kaynak dilin grafik ve fonetik araçlarıyla aktarılan kelimeler (варваризм);
6. Jargonlar, kelimelere daha farklı anlam katmaktadır (жаргонизмы);
7. Kısaltmalar, bir kelimenin veya ifadenin kısaltılmasıyla oluşturulan ve ilk harflerin alfabetik adıyla veya içine giren kelimelerin ilk sesleriyle okunan bir kelime (аббревиатура).

Rus dili sürekli olarak gelişiminin farklı aşamalarında yabancı dillerle etkileşim sürecinden geçmektedir. Oluşumundan günümüze kadar, Rus diline çok sayıda ödünç kelime girmiştir. Rus edebiyatındaki ilk metinlerin Bizans'tan getirilen kaynaklar, bilhassa dini kitaplarla ilişkili olduğu düşünülünce gerek Rus toplumsal belleğinde gerekse yazılı ilk Rus metinlerinde önemli bir yeri olan Bizans kaynakları büyük önem taşır. Birçok Yunan ve Latin kökenli kelime Hristiyanlığın yayılmasıyla Eski Rusçaya girmiştir. Daha sonra Moskova knyazlıklarının kurulması ve bu toprakların Altın Ordu tarafından işgal edilmesinin ardından Rus diline birçok Eski Türkçe ve Moğolca kelime ve ifade girmiştir. Bu dönemde Rus diline bu dillerden giren birçok kelime de kullanılmış ve günümüze kadar anlamlarını koruyarak varlığını sürdürmektedir. Kelimelerin bazıları ise gerçek anlamları dışında kullanılmaya başlanmıştır. XVII.-XX. yüzyıl arasında Avrupalılaştırmanın başlamasıyla Fransızca, Almanca ve İngilizceden çok sayıda kelime Rusçaya yerleşmiştir. Bu dönemde sadece Rus dili değil, Rus kültürü, yaşamı ve felsefesi özellikle elit tabakada Fransız giyim tarzı, Almanca bilim terimleri, İtalyanca gastronomi ve sanat terimleri gibi Avrupa kültürlerinin doğrudan etkisine maruz kalmıştır. Böylece, Rusçaya Almancadan geçmiş kelimeler *германизм* (*germanizm*), İngilizceden *англицизм* (*anglitsizm*), Çince *китаизм* (*kitaizm*), Arapçadan *арабизм* (*arabizm*), Türkçeden ise *тюркизм* (*türkizm*) olarak adlandırılmıştır.

1. Rus Diline Giren Türkçe Alıntı Kelimeler

G. Karaağaç'a göre 'MS 4. yüzyıllarda İndo-Germen topluluğundan ayrılan Kuzey ve Güney Slavları, MS 6. yüzyıldan itibaren, önce Avarların, sonra da Bulgar Türklerinin ziraatçı tebaaları olarak daha doğuya çekilmişler ve nihayet MS 8. yüzyıllarda bugünkü vatanlarına ulaşmışlardır. Bu sebeple gerek Kuzey Slavları, gerekse Güney Slavları, bu bin beş yüz yıla yakın süre içinde daima bir Türk kavminin komşusu olmuştur' (Karaağaç 2008: 26). Türk dillerinin geniş bir coğrafi alana yayıldığı bölge, güneybatıdaki Türkiye Cumhuriyeti'nden, kuzeybatıdaki Doğu Avrupa'dan, güneydoğudaki Doğu Türkistan, güney ve

¹ Bu terim Rus dilbilimci P. Kırısın tarafından kullanılmaktadır.

kuzey Sibirya üzerinden kuzeydoğudaki Kuzey Kutbu'na kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla Türklerin yaşadığı bölge göz önüne alındığında, şunu söylemek gerekir ki Türk halkları, Doğu Slav dillerinin (Rusça, Ukraynaca ve Belarusça) söz varlığında belirgin izler bırakmıştır ve bu dillerin deyimleri ve yapıları üzerinde bazı etkilerde bulunmuştur. Türk kültürü ve Türk dili; sadece Rus dilinin gelişimi üzerinde etkili olmamış aynı zamanda, çeşitli dönemlerde Rusya ekonomisinde, siyasetinde, sosyal ve kültürel hayatında da derin izler bırakmıştır.

Rus dilinde Türkçe alıntı kelimeler Avrupa dillerinden çok daha uzun bir geçmişe sahiptir. Bu konu ile ilgili Rusya'da çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu konudaki en kapsamlı çalışmalar arasında Rus Türkolog Yelena Şıpova tarafından oluşturulan *Rus Dilinde Türkizmler Sözlüğü* (1976) bulunmaktadır. Sözlüğün editörü A. Kononov, Türkçe kökenli kelimelerin tespitinde, yazarın temel kaynaklardan olan Kaşgarlı Mahmut'un «Divanu-Lugati-t Türk» sözlüğünü kaynakçada belirtmediğini, ancak birkaç yerde Kaşgari'ye ait ifadeleri kullandığını vurgular. Sözlükte iki bine yakın sözcük (Türkizm) bulunmaktadır. Genel olarak, Rusçada yabancı kökenli kelimeleri içeren sözlüklerin en donanımlıları şunlardır: M. Fasmer “Rus Dili Etimoloji Sözlüğü” 1950-1958; editörlüğü A. N. Çudinov'a ait ve en eski çalışmalardan biri olarak sayılan “Rus Diline Giren Yabancı Kelimeler Sözlüğü”, 1910; editörler V. V. Burtseva, N. M. Semyonova “Yabancı Kelimeler Sözlüğü”, 2003; editörü A.Yu. Moskvın olan “Yabancı Kelimeler Büyük Sözlüğü”, 2003; editörü A. N. Bulıko olan “Büyük Yabancı Kelimeler Sözlüğü”, 2004; yine editörü A. N. Bulıko olan “Çağdaş Yabancı Kelimeler Sözlüğü”, 2005; “Yeni Yabancı Kelimeler Sözlüğü”, 2005; L.P. Krsin “Açıklamalı Yabancı Kelimeler Sözlüğü”, 2005 vs. Elbette ki bu çalışmaların hepsi çok yönlüdür. Ancak teknolojinin gelişmesi ve yeni kavramların ortaya çıkmasıyla birlikte, başka dillerden ödünç alınan kelimelerin sayısı artmış bu da söz konusu alanda daha ayrıntılı çalışmalar yapılmasını gerektirmiştir.

Rus ve Türk lügatlarının arasındaki dilsel ilişki, komşu olan Türk ve Rus kabileleri arasındaki temaslar yoluyla Eski Türkçe kelimelerin aktif olarak Slavcaya nüfuz ettiği uzun bir tarihe sahiptir. Eski Türkçeden veya tüm Türk lehçelerinden ödünç alınan kelimelerin yanı sıra Türkçe aracılığıyla Rusçaya giren kelimeler de türkizm olarak adlandırılmaktadır. Dilsel temasları ve Türk-Rus mirasını tarih ve dilbilimde incelerken, «Türk» kelimesinin anlamını ve bu etnonimin anlamsal alanını kavramak önemlidir. Türkler (тюрки), «Tatarların, Azerilerin, Özbeklerin, Kazakların, Kırgızların, Başkurtların, Türkmenlerin, Yakutların, Çuvaşların, Karakalpakların, Türklerin vb. Türk dillerinden herhangi birini konuşan ve Türk kökenli olan tüm insanların ortak adıdır» (Ojegov 1989: 816); Türkçe (тюркский) hususunda ise «Türlere, dillerine, yaşam biçimlerine, kültürüne, Türkçe konuşulan ülkelere, topraklarına, iç düzenine, tarihine atıfta bulunur» (Ojegov 1989: 816). Diğer taraftan, Türkiye Türkleri (турки) ve Türkiye Türkçesi (түрөкчий) kelimeleri sadece Türkiye Cumhuriyeti ve daha sonraki dönemini kapsamaktadır.

Türkizm olarak adlandırılan bu alıntı kelimeler Rusçaya Türk dillerden farklı zamanlarda geçmiştir. 4. yüzyıldan başlayarak Doğu Avrupa Slav topluluklarının, topraklarına yerleşen Türk boyları Hun, Sabir, Hazar ve Bulgarlarla, daha sonra Peçenek, Uz ve Kıpçaklarla sıkı komşuluk ilişkileri kurdukları (Baskakov 1969: 9) bilinmektedir. Böylece uzun yıllar süren dilsel temaslar sonucunda Rusçaya girmiş olan Türkçe kökenli kelimeler, N. Baskakov tarafından belirlenen beş döneme ayrılmaktadır:

Kiev Rusya'sı Öncesi (VIII. yüzyıla kadar),
Kiev Rusya'sı Dönemi (IX – XII. yy.),
Altın Ordu Dönemi (XIII – XV. yy.),
Osmanlı Dönemi (XVI – XIX. yy.),
Bolşevik Devrimi Sonrası (XX. yy.).

Kiev Rusya'sı Döneminde Rusçaya çok az sayıda Türkçe kökenli kelime girmiştir. Eski Rusça yazılı kaynaklar (yıllıklar, menkıbeler ve destanlar) aracılığıyla -az sayıda da olsa- bu kelimeler günümüze kadar ulaşmıştır. Bunlardan en çok incelenen çalışma; toplam 45 Türkçe kökenli kelime içeren, 1180'li yıllarda, manastır yazıcı keşiş tarafından yazılan “İgor Alayı Destanı” olmuştur. Bu destanda hâlâ Çağdaş Rusçada kullanılan kelimeler: *telega* – at arabası (телега), *jemçug* – inci (жемчуг), *bolvan* – ahmak (болван), *boyarin* – boyar (боярин), *loşad'* – at (лошадь) vb. kullanılmaktadır. Bu konuyla ilgili Rus Türkolog N. Baskakov, “İgor Destanı'nda Türkçe Kelimeler” («Тюркизмы в Слове о полку Игореве») adlı çalışmasıyla XI-XII. yüzyıllarda Eski Rusçanın Doğu Avrupa'da bulunan Türk kabilelerin dilleriyle etkileşimi üzerine önemli incelemeler yapmıştır. Ayrıca Sovyet dil bilimcilerden L. Dmitriyev'in, D. Lihaçov'un, V. Adrianova-Perets'in, V. Vinogradov'nın, A. Robinson'un, O. Suleymenov'un çok sayıda çalışması mevcuttur.

Rus halkı özellikle XIII-XV. yüzyıllarda Altın Ordu Döneminde Türkçe kökenli kelimeleri benimsemiştir. Bu döneme ait olan Rus edebi eserlerinde genelde Moğol İstilas ve Altın Ordu ile ilişkiler gibi konular hâkimdir. “*Batu'nun Ryazan'ı Tahrip Etmesi Hakkında Hikâyesi*” («Повесть о разорении Рязани Батыем»), “*Hayırsever Büyük Knez Aleksandr'ın Hayatı ve Cesareti Hakkında Hikâye*” («Повесть о житии и о храбрости Благоверного и Великого Князя Александра»), “*Timur Aksak Hikâyesi*” («Повесть о Темир-Аксаке»), “*Dop Ötesi Destanı*” («Задонщина»), “*Toktamış'ın Seferi Hakkında Hikâye*” («Повесть о нашествии Токтамышша»), “*Rus Çarı Büyük Knez Dmitriy İvanoviç'in Hayatı ve Ölümü Hakkında Hikâye*” («Слово о житии и о преставлении великого князя Дмитрия Ивановича, Царя русского») gibi günümüze ulaşan birçok Rus kaynaklarında, sadece gösterilen bu tarihi olaylara ilişkin kendi görüşünü yansıtılmakla kalmaz, aynı zamanda Rusçada alıntılanan Türkçe kökenli kelimeler hakkında dilsel malzeme sağlar (Kemaloğlu 2015: 40). Bu dönemde Rusçaya; Türklerin yaşamı, mimarisi, süs eşyaları, giyimleri, yiyecekleri gibi alanlarda, yani Altın Ordu'nun sosyal yaşantısını yansıtan Türkçe, Moğolca, Farsça ve Arapça kelimeler girmiştir. Bu durum, Türk dilinin Rusça üzerindeki; kültürel, ticari, sosyal etkisini göstermektedir. Altın Ordu döneminde *ярлык* (*yarlık*), *кочевать* (*göç etmek*), *караул* (*karavul/karakol*),

тамोजना (gümruk), кафтан (kaftan), кирпич (kerpiç), лачуга (alaçuk), алмаз (elmas), изумруд (zümrüt), барсук (porsuk), башмак (pabuç), колпак (kalpak), фата duvak), чулок (çorap), алыў (al rengi), бадья (badya) gibi kelimeler Rusların kullandığı Türkçe kökenli sözcüklerdendir. Polonyalı tarihçi K. Valişevskiy, Altın Ordu'nun Rusya'nın kültürel gelişimini engellemediği, hatta tam tersine Rus medeniyetine katkıda bulunduğunu ileri sürerken baştan sona kadar Tatar kıyafetine bürünen XVI. yüzyıl Rus erkeklerini örnek olarak göstermektedir (Valişevskiy 1993: 90). Osmanlı ve Rus halkları arasındaki yoğun ilişkiler, XVI. yüzyıldan başlayarak XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Sadece Rusya'da değil tüm dünyada Osmanlı'ya karşı ilgi XVI. yüzyıldan itibaren artmıştır. Avrupa'da ise Türkler hakkında çok sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır. Rusların Osmanlı İmparatorluğu'na karşı duyduğu ilgi, bu dönemde en üst seviyededir. I. Petro'nun iktidara gelmesiyle, Rusya'da birkaç yüzyıl süren bir Avrupalılaşma dönemi başlar. Bu dönemden itibaren Osmanlı İmparatorluğu da dâhil olmak üzere birçok Avrupa ülkesiyle diplomatik ilişkiler kurulur. Ancak en yakın komşusu olan Türklere karşı ilgisi farklıdır. 1700'de iki imparatorluk arasında barış anlaşmasının imzalanmasıyla, İstanbul'a çok sayıda Rus diplomat, tüccar, seyyah gönderilmiştir. Osmanlı topraklarının farklı yerlerini ziyaret eden Ruslar, Türk kültürü, yaşamı, gelenekleri, siyasi düzeni gibi konularda; günlükler, mektuplar ve raporlar aracılığıyla Türkler hakkında detaylı bilgiler aktarmışlardır. Rus yazarları, kendi eserlerinde hem Türkçe kökenli kelimeleri kullanmaya hem de Türk kültürünü yansıtmaya başlamışlardır.

Rusçaya en fazla Türkçe alıntı kelimenin bu dönemde girmesinin başka nedenleri de vardır. Birincisi, Rus seyyah ve tüccarların yolculukları sırasında yazmış oldukları not ve gözlemlerinde çok sayıda Türkçe kökenli kelimelerin kullanılmasıydı. Rus halkı, XIII. yüzyıldan itibaren, Osmanlı topraklarını ziyaret eden seyyahlar tarafından yazılmaya başlayan seyahatnameler vasıtasıyla; Osmanlı coğrafyası hakkında önemli bilgiler edinmişlerdir. İkincisi, Kazan ve Astrahan adlı hanlıkların yıkılmalarından sonra bu topraklarda asimilasyon çalışmaları başlatılmıştır. Rus halkının Türk topraklarına yerleşme politikası, hem o bölgedeki Türk halkının büyük oranda asimilasyona uğramasına neden olmuş hem de Rusça ve Tatar Türkçesinin karşılıklı etkileşimine vesile olmuştur. "Rus tüccarları, din adamları, Kossaklar ve köylüler, yeni fethedilen yerlere yerleştirilerek, oralarda güçlü bir Rus varlığı oluşturmaya, tüm Volga havzasının fethiyle gelen yeni ekonomik fırsatlardan yararlanmaya ve yeni sınır bölgesinde kaleler inşa etmeye teşvik edildiler." (Hosking 2015: 201) Bu dönemde Rusçaya giren Türkçe alıntı kelimelerin tarım, yemek, yaşam gibi alanlardan oluştuğunu görmekteyiz. Rus türkolog G. Karimullina (2007: 9), Rusça akademik sözlükler çalışması sonucunda bu dönemde тулуп (tulup), башка (baş), изъян (ziyan), карандаш (kurşun kale), кушак (kuşak), папах (papak), чалма (çalma), шаль (şal), шаровары (şalvar), барс (pars), ишак (eşek), изюм (kuru üzüm), шашлык (şiş kebabı), плов (pilav), алыча (alıç), баклажан (patlıcan), бергамот (bergamot), вишня (vişne), инжир (incir), камыш (kamyş) gibi çoğunlukla tarım, yemek, yaşam alanları kapsayan 800'den fazla kelime geçtiğini belirtmiştir. Rusçaya geçen Türkçe kökenli kelimeler hakkındaki araştırmalar,

18. yüzyılda yapılmaya başlanmıştır. 1825 yılında o zamanki Rusya'nın önde gelen "Memleket Notları"² ("Отечественные Записки") adlı edebiyat dergisinde yabancı kökenli kelimeler hakkında bilimsel makale yayınlanmıştır. Bu dönem Rusya'nın, Türk dillerine bilimsel ilgisi Türkolojinin gelişmesiyle daha da artış gösterir. Nitekim bu dönemde A. Kazem-Bek, O. Senkovskiy, F. Erdman, İ. Berezin, F. Bobrovnikov, V. Grigoryev, F. Muhlinskiy, S. Buliç, A. Baudouin de Courtenay gibi Rus dil bilimcilerinin amaçları; aynı dildeki kelime alıntılarının nedenlerini, dönemlerini, şartlarını ve anlamlarını belirlemektir.

Rus Türkologlardan P. Melioranskiy, 1902 yılında "*Igor'un Alayı Destanı Dilindeki Türk Unsurları*" ("Турецкие элементы в языке Слова о полку Игореве") adlı makalesinde *болван* (ahmak, görgüsüz), *боярин* (boyar), *бусый* (boz rengi), *быля* (hikaye), *жемчуг* (inci), *коган* (kağan), *кощей* (zaif ve kötü karakterli mitolojik kahraman), *оптма* (örtü), *салтан* (sultan), *япончица* (yağmurluk) vs. kelimelerin Türkçe kökenli olduğunu belirtmişti.

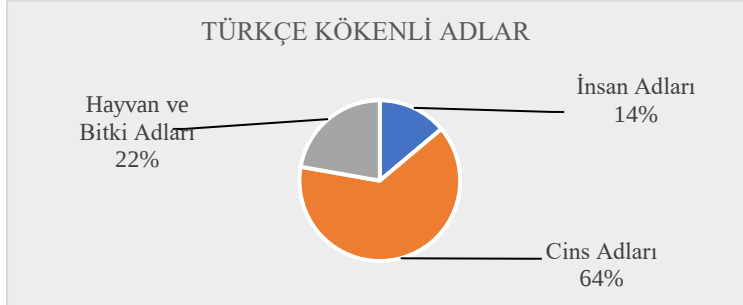
XIX. yüzyılın son yıllarında Rus Türkolojisinde önemli çalışmalara imza atılması, şüphesiz 1889 yılında Moğolistan başkenti Ulan-Batur'dan 400 km uzaklıkta Orhun nehrinin kıyılarında Rus kâşif, arkeolog ve Türkolog N. Yadrintsev tarafından II. Doğu Türk Kağanlığından kalan yazıtların bulunmasına bağlıydı. Bu anlamda özellikle W. Radloff, S. Ye. Malov ve H. N. Orkun'un çalışmaları son derecede önemliydi. Günümüzde ise Türk-Rus ilişkilerinin olumlu yönde ilerlemesiyle siyasi, ticari, kültürel, sosyal vb. alanlarda büyük gelişmeler yaşanmaktadır. Bu dönemde iki halk arasındaki gelişmelerin daha çok kültürel alanda olduğunu söylemek mümkündür. Dilde etkileşimler devam etmektedir. İki ülke arasındaki seyahatlerin daha kolay şekilde yapılabilmesi özellikle dilde etkisini göstermektedir.

Rusya'da Türkçe kökenli kelimeler hakkındaki araştırmaların tam anlamıyla XX. yüzyılın ortalarında başladığını söylemek mümkündür. N. Dmitriyev'in "*Rus Söz Varlığında Türk Unsurları Hakkında*" ("О тюркских элементах русского словаря") adlı bilimsel araştırması ise bu alanda temel çalışma olarak adlandırılabilir. Rus dil biliminde Türkizm konusu pek çok araştırmacı tarafından incelenmiştir, ancak konunun; hâlâ çok güncel olduğu, farklı boyutlara ulaştığı ve gelişmeye devam ettiği söylenmektedir. Rus Türkolog N. Baskakov ise yabancı kökenli kelimelerin, özellikle de Türkçe kelimelerin araştırmaların önü açık ve yakın ilgi gerektirdiğini belirtmişti (1992: 6). Aynı fikri Türk dil bilimcisi G. Karaağaç şöyle ifade etmiştir: "Yapılacak yeni çalışmalarla Rusçadaki Türkçe sözlerin sayısı artacaktır; çünkü Ruslarla Türklerin son yıllarda ilişkileri eskiye göre daha da hareketlenmiştir. Yani birlikte yaşamalar artmıştır, dolayısıyla da karşılıklı öğrenmeler çoğalmış olabilir." (2002: 23).

2. Türkçe Alıntı Kelimelerin Tematik Grupları

² 'Memleket Notları' ('Отечественные Записки') – 1818-1864 yıllar arasında yayınlanan, Rusya'da edebi hayat ve sosyal düşünce üzerinde önemli bir etkisi yapan edebiyat dergisiydi.

Alıntıların anlamsal değişikliklerin incelenmesi, yalnızca ödünç alınan kelimelerin dil sistemine girme süreci değil, aynı zamanda ana dilin söz varlığının gelişiminin en önemli seviyesidir. Çünkü anlamsal gelişim sürecinde, ödünç alınan kelimenin anlamı genişleyebilir, daralabilir veya değişebilir. Bu sebeple çalışmada Türkçe alıntı kelimelerin tematik grupları belirlemek için Y. Şıpova'nın hazırladığı 'Rus Dilinde Türkçe Kökenli Kelimeler' Sözlüğü, G. Karaağaç'ın 'Verintiler Sözlüğü', M. Fasmer'in 'Etimolojik Sözlüğü' ve V. Dal'in 'Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü' gibi kaynaklara başvurulmuştur.

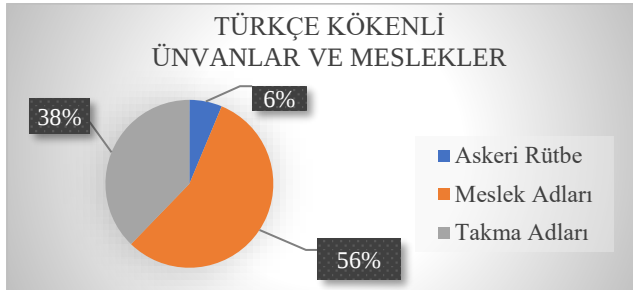

Grafik 1. Rus Dilinde Türkçe Alıntı Adları

Çalışma sürecinde Rusçada tespit ettiğimiz 801 Türkçe kökenli kelimeyi anlamsal açıdan toplam üç temel gruba ayırmıştır:

1. İnsan Adları;
2. Nesne Adları;
3. Hayvan ve Bitki Adları.

Birinci kategorinin kelimeleri olan İnsan Adlarının, çeşitli gruplara göre ayırıp toplam 143 kelimeden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu gruba meslekleri ve statüleri ifade eden 80 kelime, takma adlarını ifade eden 54 kelime, askeri unvanları ifade eden 9 kelime dâhil edilmiştir.

Grafik 2. Türkçe Kökenli Unvanlar ve Meslekler

Sosyal statüye göre

(аксакал (aksakal): '1. Köyün veya mahallenin ihtiyar heyetinde olan kimse. 2. Bir meslekte yaşça, kıdemce ileride ve yetenek bakımından üstün niteliğe sahip olan kimse, duayen. 3. Ermiş, evliya' (TS: 72); бичера (biçera): 'fakir, kimsesiz' (Dal I:91); басмач (basmaç): 'eşkıya, Orta Asya'da karşı Devrimci hareketinin

katılımcısı” (Uşakov I: 193); *батрак* (batak): ‘köyde tarlalarda çalışan kiralık işçi, ırgat’ (Dal I:54); *мелик* (melik): esk. ‘Kafkasyalı soylu kişi’ (Dal II: 316); *наиб* (naib): ‘Osmanlı’da birinin yerine vekâletle bakan kimse’ (Uşakov II:357); *танак* (tanak): ‘usta, uzman’ (Dal IV: 390); *тархан* (tarhan): ‘1. Bütün vergilerden muaf büyük ağa; 2. Köylerde her türlü kumaş, deri vb. şeyleri satın alan kişi’ (Dal IV:491); *товарищ* (tovariş): ‘yoldaş, ortak, arkadaş’ (Fasmer IV: 68); *бедин* (beduin): ‘hayvan yetiştiren Arap göçebe halkı’ (Ojegov: 45); *кодаш* (kodaş): ‘arkadaş’ (Dal II: 130) vb. olmak üzere toplam 75 kelime incelenmiştir.

Mesleğe göre

(*барабуз* (barabuz): ‘Tatarlarda faytoncu’ (Dmitriyev: 45); *баскак* (baskak): ‘hanın mühürünü basan; tahsildardır’ (Kononov 1969: 534); *чумак* (çumak): ‘Kırım’da öküzle gıda getiren köylü’ (Dal IV: 614); *драгоман* (dragoman): ‘Doğu ülkelerinde Avrupa elçilikleri bünyesinde çalışan tercüman’ (Dal I: 489); *каган* (kagan): ‘Hanların bağlı olduğu devlet başkanı, hakan, imparator’ (TS: 1266); *калика* (kalika): ‘derviş (eski). Manileri, şiirleri ve ilahileri söyleyen yoksul, dilenci’ (Dal II:78); *ямщик* (yamşık): ‘at arabasını süren kişi, faytoncu’ (Dal IV:698);

Davranışlara göre

(*алыр* (alır): ‘eskiden “düzenbaz, büyücü, hırsız” (DS I: 235); *барантач* (barantaç): ‘hayvanları çalan kişi’ (RHAS II: 107); *башибузук* (başibuzuk): mec. ‘azgın, serbaz kişi, eşkıya’ (Uşakov: 97); *матрабаз* (matrabaz): ‘hile yapan, hileci’ (TS: 1601); *мафтыу* (taftuy): ‘1.ahmak, sakar, kaba kişi, çuval gibi adam; 2. Yay ve ok çantası’ (Dal IV: 393).

Milliyete göre

(*абаз* (abaza): ‘1. Kavkasya’da sert doğu rüzgârı; 2. akılsız Müslüman’ (Dal I:1).

Dış belirtilere göre

(*бухмет* (buhmet): ‘iri sağlam kişi ya da hayvan’ (RHAS III:324); *бутуз* (butuz): ‘bodur, tıknaz, bücür’ (Dal I: 145); *калык* (kalık): ‘şişman, geniş omuzlu, bir karış boylu’ (Dal II: 79); *карануз* (karapuz): ‘küçük çocuk; şişman kısa boylu kimse’ (Dal II: 90).

İçsel niteliklere göre

(*бирюк* (birük): ‘süratı asık, ürkülen adam’ (Dal I: 88); *абатур* (abatur): ‘inatçı, küstah, aptal’ (Dal I:1); *алым* (alım): ‘enayi, saf, ahmak’ (Fasmer I:73); *балбан* (balban): ‘ahmak, aptal’ (RHAS II: 77); *балбес* (balbes): ‘mankafa, anlayışsız, kaba, hödük, cahil’ (Uşakov I:81); *басма* (basma): ‘aptal, dangalak, biçare’ (Dal I: 52); *башка* (başka): ‘baş, kafa, akıllı kafa’ (insan hakkında) (Dal I:56); *бельмес* (belmes): ‘aptal, ahmak, hiçbir şey anlamayan’ (Dal I: 82); *хыдкан* (hıdkan): ‘pinti, cimri’ (Dal IV: 569); *калайдак* (kalaydak): ‘geveze, boşboğaz’ (Dal II: 76); *олух* (oluh): ‘aptal, ahmak, avanak’ (Dal II: 664).

Askerî rütbeye göre

(*аскер* (asker): ‘Türk askeri’ (TVS: 45); *шубаш* (şubaş): ‘Osmanlılarda kapıkulu süvarileri arasından, savaş zamanı güvenlik işlerine bakmak, barış zamanında

vergi toplamakla görevli kimse' (TS: 2165); *улан* (ulan): 'devrimden önce hafif süvari bölüklerinden olan asker' (Dal IV: 487); *ярыга* (yarıga): '1. polis teşkilatının en alt sınıfı; 2. Ayaş, dolandırıcı, ahlaksız' (Dal IV: 679); *есаул* (yesaul): 'Çarlık ordusunda: piyadedeki kaptana eşit bir Kazak subayı rütbesi ve bu rütbeyle sahip olan kişi' (Ojegov: 191) toplam 9 kelime tespit edilmiştir.

Dînî inanışlara göre

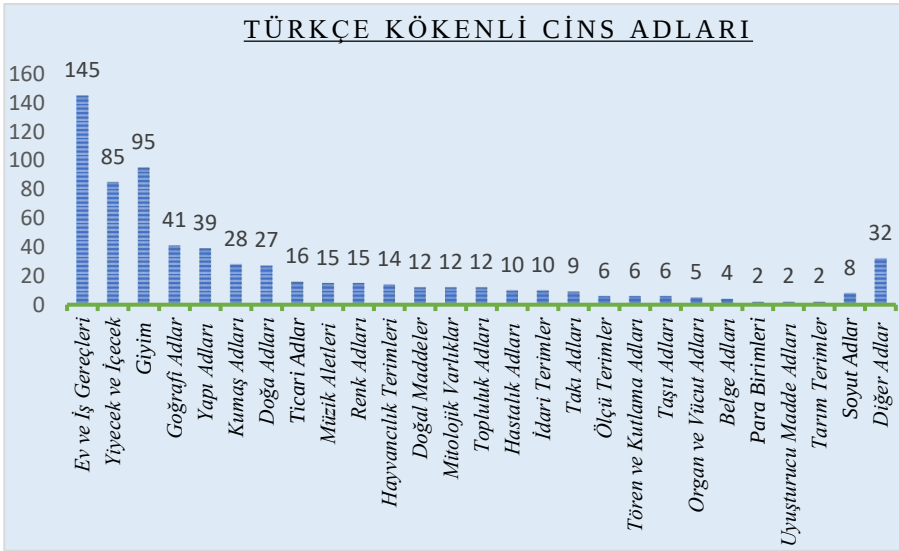
(*ахун* (ahun): ilahiyatçı, bilim adamı, imam sayılan (Dal I: 31); *басурманин* (basurman): Eski Rusçada müslümanlar için kullanılan hoş olmayan bir lakaptır. Bu kelimenin kökünde *Müslüman* (İslama inanan kimse) Arapça - Farsça ifadesidir (Dmitriyev 1958:19); *гъур* (gâur): '1. Dinsiz kimse. 2. *din b.* Müslüman olmayan kimse' (TS: 905); *музавер* (muzaver): 'dinsiz, imansız' (Dal II: 358); *сеит* (seyit): '1. Bir topluluğun ileri gelen kişisi; 2. Hz. Muhammed'in soyundan olan kimse' (TS: 2083);

Cinsiyete göre

(*катуна* (katuna): 'kadın, hanım' (Fasmer II: 211); *углан* (uglan): genç, delikanlı' (Dal IV: 465).

Kelimelerin dağılımına bakılırsa 'Rus Dilinde Türkçe Kökenli İnsan Adları' grubundaki kelimelerin anlamlarının incelenmesinin yanı sıra fonetik ve morfolojik özellikleri incelendiğinde; Türkçe alıntılar arasında kullanımdan kalkmış, asıl anlamını yitirmiş, biçim değişikliğine uğramış kelimeler dikkat çekmektedir. Türkçeden Rusçaya geçen kelimelerin bazıları, ses ve morfolojik özellikleri korumuş, bazıları değişime uğramış, bazı kelimeler ise orijinal anlamlarını değiştirmiştir. Çoğunlukla Türkçe kökenli adlar Rusça dilbilgisi kurallarına göre yeniden biçimlendirilmiştir

İkinci ve en büyük Nesne Adları grubunda Rusçada Türkçe kökenli kelimeleri 26 gruba ayırarak toplam 681 kelime tespit edilmiştir. Bu grupta ağırlıklı olarak yaşam tarzı yansıtan kelimeler yer almaktadır. *Ev ve İş Gereçleri, Giyim, Yiyecek ve İçecek, Yapı Adları, Coğrafi Adlar, Kumaş Adları, Doğa Olayları, Ticari Adlandırmalar, Müzik Aletleri, Renk Adları, Hayvancılık Terimleri, Doğal Maddeler, Mitolojik Varlıklar, Topluluk Adları, İdari Terimler, Hastalık Adları, Takı Adları, Ölçü Terimleri, Taşıt Adları, Tören ve Kutlama Adları, Organ Adları, Belge Adları, Uyuşturucu Madde Adları, Tarım Terimleri, Soyut Adlar, Diğer Adlar* altında toplam 27 grup olmak üzere 658 kelime incelenmiştir.

Grafik 3. Rusçada Türkçe Kökenli Cins Adları

Ev ve İş Gereçleri grubunda toplam 145 kelime tespit edilmiştir:

баклага, баклажка (baklaga, baklajka): ‘kapaklı farklı boyutlarda deri veya metalden yapılmış su kabı’ (Dal I: 40); *балодка* (balodka): ‘orta boy çekiç’ (Dal I:43); *бастрок* (bastrok): ‘samani at arabasına bağlayan manivela, direk’ (Dal I:53); *безмен* (bezmen): manuel kol veya yaylı teraziler (Ojegov: 47); *бурав* (burav): ‘delik açmak için alet, matkap ucu’ (Dal I:142); *чарок* (çarok): ‘ayakla kullanılan bileyleme aracı’ (Dal IV:582); *чизгины* (çizgini): ‘dizginler’ (Dal IV: 604); *фелюга* (felüga): ‘Güney denizlerinde küçük bir yelkenli (şimdi de motorlu) güvertesiz gemi’ (Ojegov: 848); *капкан* (kapkan): ‘hayvan yakalamak için tuzak’ (Ojegov: 266); *ковчег* (kovçeg): ‘genellikle su ve sulu şeyler taşımaya, kuyudan veya denizden su çekmeye yarayan üstünden kulplu kap’ (Şıpova:189); *кочерга* (koçerga): ‘ateşi karıştıracak demir kol’ (Şıpova:199); *макара* (makara): ‘üzerine iplik, tel, şerit vb. sarılan, kenarları çıkıntılı, eksenini boyunca delik silindir, bobin’ (Şıpova 2009:227); *саба* (saba): ‘süt (kıymız) koymak için hayvan derisinden yapılmış torba’ (Dal IV:126) vb.

Giyim grubu günlük, geleneksel, kışlık ve yazlık gibi farklı kullanım alanlarına sahip olan (ceket, başlık, ayakkabı vb.) toplam 95 Türkçe kökenli kelime içermektedir:

армяк, ормяк (armyak, ormyak): ‘eskiden köylülerin kalın bir kumaştan yapılmış bir kaftan türü’ (Ojegov: 35); *бахилы* (bahılı): ‘her tür ayakkabı; uzun çorap şeklinde avcı çizimleri’ (Dal I:55); *балахон* (balahon): ‘salaş erkek giyim türü, bornoz’ (Şıpova: 55); *бурка* (burka): ‘tüylü koyun veya keçi keçesinden uzun pelerin cinsi’(Ojegov: 69); *чапан* (çapan): ‘ceket’ (Şıpova: 376); *доломан* (doloman): ‘kısa hüsar ceket’ (Dal I: 462); *каракуль* (karakul): ‘Karakul kuzuların kürkü’ (Fasmer II: 192); *кичка* (kiçka): ‘eskiden evli kadınların şapkası’ (Dal II:107); *куяк* (kuyak): ‘zırh türü’ (Dal II: 230); *шаркома* (şarkoma): ‘Çeremiş kadınların deri önlüğü, gerdanlık’ (Dal IV:622); *шарпан* (şarpan):

‘Çuvaş dartuval, Çeremiş kadınların başlığın bir parçası’ (Dal IV:622); *такья* (takya): ‘ince kumaştan dikilmiş veya ipten örülmüş, çoğunlukla yarım küre biçiminde başlık’ (Şıpova: 303); *торбаса* (torbasa): ‘geyik derisinden dışı kürklü yumuşak çizme’ (Dal IV: 418) vb.

Yiyecek ve İçecek grubu gıda, meşrubat, et, baklagiller, hamur işleri gibi alanları kapsayan 85 kelimedenden oluşmaktadır:

айран (ayran): ‘tüm Tatar kabilelerde ekşi sütle suyun karıştırdığı içecek’ (Şıpova: 26); *балык* (balık): ‘kırmızı balığın tuzlanmış ve kurutulmuş sırt kısmı’ (Ojegov:41); *басман* (basman): ‘1.sarayda veya devlet daireler için pişirilen ekmek. 2. Sarayın ekmek ustası’ (Dal I:52); *будан* (budan): ‘un çorbası’ (Fasmer I: 229); *чалтык* (çaltık): ‘pirinç’ (Şıpova: 374); *чебурек* (çeburek): ‘kıyma, soğan ve baharat karışımının açılmış yufkaya konulup yağda kızartılmasıyla yapılan geleneksel bir Kırım Tatar yemeğidir’ (Şıpova: 380); *чилим* (çilim): ‘tütün sakızı’ (Şıpova: 392); *чурт* (çurt): ‘ekşimiş süt’ (Şıpova: 404); *харчи* (harçı): ‘gıda, yemek’ (Ojegov: 858); *калач* (kalaç): ‘simit şeklinde beyaz buğday ekmeği’ (Dal II: 76); *леваха* (levaha): ‘içli veya boş börek türü’ (Dal II: 242); *магарыч* (magarıç): ‘ikram olarak sunulan içecek türü’ (Ojegov: 336); *шелега* (şelega): ‘deniz hayvanlarının çiğ, eritilmemiş yağ’ (Dal IV: 627); *шенмала* (şeptala):esk. ‘kurulmuş çekirdekli kayısı veya şeftali’ (Dal IV:628).

Yapı Adları grubuna, anlamı coğrafi, ulusal ve ikametgâhın özellikleriyle ilgili toplam 45 kelime dâhil edilmiştir:

алачуза (alaçuza): ‘Çuvaş ve Tatar Türklerin avlunun ortasında kazanlarda yemek pişirmek için bir yapı’ (RHAS, I: 232); *амбар* (ambar): ‘tahıl, un gibi malların depolanması için yapı’ (Ojegov: 30); *аргиз* (argiş): ‘geyik kervanı’ (Şıpova 2009:36); *балаган* (balagan): ‘malları depolama, satış tezgâhları veya eğlence izlemek için yapılan hafif ahşap yapı’ (Şıpova: 53); *чердак* (çerdak): ‘evin tavanı ve çatısı arasındaki bölüm’ (Şıpova: 386); *каланча* (kalanca): ‘gözetleme kulesi’ (Dal II: 76); *каторга* (katorga): ‘1. Sürgün. 2. 15-18.yy. sürgüne gönderilen kayıkçıların kullandığı büyük gemi’ (Şıpova: 171); *курмыш* (kurmiş): ‘birkaç tane hane, kasaba, sokağın bir tarafı’ (Dal II:223); *кяриз* (kyariz): ‘yer altı sulama kanalı’ (Şıpova: 218); *лиман* (liman): ‘deniz yakınlarında tuzlu göl veya nehrin aşağısında boğaz’ (Dal II: 252); *сарай* (saray): soğuk çatılı baraka, ambar (Dal IV:138); *тырло* (tırlo): ‘uzak yaylada hayvan barınağı, bazen – kış yaylası’ (Dal IV:448).

Coğrafi Adlandırmalar grubu toplam 41 kelimedenden oluşmaktadır:

алань (alan): ‘çayır, mera, çimenli yer’ (Dal I: 10); *баерак* (bayerak): ‘kuru, sığ gömülü oluk’ (Şıpova: 46); *бакай* (bakay): ‘sazlık’ (Dal I: 39); *балка* (balka): ‘vadi, bozkırlarda uzun ve geniş sel yarığı’ (Dal I: 43); *кыр* (kır): ‘dağ silsilesi, tepeli bozkır’ (Şıpova: 217); *кишлак* (kışlak): ‘köy’ (Şıpova: 186); *сага* (saga): ‘uzun kumsal burun’ (Dal IV:129), (Şıpova 2009:269); *сырт* (sırt): ‘dağların veya tepelerin üst bölümü’ (Şıpova: 296); *тулум* (tulum): ‘suda görünen kaya’ (Dal IV:453), (Şıpova, 2009:331); *узень* (uzen): ‘önüz, deniz, cengiz, ögüz’ (Fasmer IV:154); *чагир* (çagir): ‘dağ yaylası; çayır’ (Şıpova 2009:302); *зярык* (zyarık): ‘buz üzerine yarık’ (Dal I: 699).

Kumaş Adları grubuna Türkçe aracılığıyla Rusçaya Güney ve Doğu ülkelerinden getirilen kumaşların adları olan toplam 28 kelime girmiştir. Bunlar:

адрыс (adryas): 'Buhara veya İran yapı ipekli kumaş türü' (Fasmer I:62); *алтабас* (altabas): 'altın veya gümüş ipele işlemeli tafta' (Dal I:12); *баберек* (babarek): 'masallarda ve türkülerde bahsedilen kalın ipek veya tafta kumaş türü' (Dal I:35); *байбарак* (baybarak): 'kalın ipek veya tafta kumaş türü' (Şıpova: 48); *чанча* (çanča): 'atıklardan dokunan ipek kumaş türü' (Dal VI: 581); *бурметь* (burmet): 'sert pamuklu kumaş' (Dal I:143); *изарбат* (izarbat): 'sırma ile dokunmuş kumaş' (Dal II: 10); *кармазин* (kamarzin): 'eski kırmızı renkli ince kumaş' (Dal II:92); *кисея* (kiseya): 'etamin örgüsünde daha seyrek olarak dokunan bir kumaştır' (Fasmer II: 239); *мата* (mata): 'pamukla keten karışık kumaş' (Şıpova: 231); *порт* (port): 'kaba keten yünü' (Dal III: 332); *зубь* (zuf): 'esk. 1. Bir çeşit sertçe, ince yünlü kumaş. 2. Ham ipekten yapılmış astarlık kumaş' (Şıpova: 140) vb.

Doğa Olayları grubu eski zamanlarda Rusların doğu ve güney bölgelerine yönelmesiyle birlikte Rus diline ağırlıklı olarak o topraklarda yaşanan doğa olayların adları giren 27 Türkçe kökenli kelime içermektedir:

бархан (barhan): 'çöllerde ve bozkırlarda rüzgârın etkisiyle oluşan iç kesimlerdeki kumlu örtü' (Şıpova: 63), (CS: 60); *басмар* (basmar): 'soğuk havada duman' (RHAS II: 135), (Şıpova, 2009:66); *бескунак* (beskunak): 'Nisan ayındaki soğuklar ve 5 gün süren kar fırtınası Türkçe *beş* ve *konuk* kelimelerden türemiştir' (Şıpova: 78); *бора* (bora): 'rüzgâr, şimşek ve gök gürültüsü ile ortaya çıkan sağanak yağışlı hava olayı' (TS: 378), (Şıpova 2009:86); *бурун* (burun): 'coğ. karanın, özellikle yüksek ve dağlık kıyılarda, türlü biçimlerde denize uzanmış bölümü' (TS: 416), (Şıpova: 99); *чихта* (çihta): 'kar çiselemesi' (Dal IV: 609); *илым* (ilım): 'orta boy gırgır ağları' (Fasmer II: 127); *пурясы* (puryas): 'Kuzeydoğudan esen soğuk rüzgâr' (TS: 943), (Şıpova: 262)...

Ticari Adlandırmalar grubuna ticaret alanındaki Türkçe alıntı kelimeler, yönetim sistemi hâlâ birçok ülke için geçerli olan Altın Ordu zamanında ödünç alınmıştır. Ağırlıklı olarak para adları içeren bu grupta toplam 18 kelime tespit edilmiştir:

алтын (altın): 'eski Rus parası' (Dal I: 12); *барыш* (barış): 'satış işlerinin sağladığı kâr, fayda' (Fasmer I: 129); *деньга* (den'ga): 'para, birikim, servet, bolluk' (Dal I: 439); *лым* (lım): 'yüzdelik, büyüme, birikim' (Dal I: 276); *ногата* (nogata): '1. Para, akçe. 2. Kullanılması hemen mümkün olan para, peşin para, likit' (TS:1746), (Şıpova: 246); *огулом* (ogulom): 'toptan, tamamıyla, seçimsiz' (Dal II: 649); *сара* (sara): 'para' (Dal IV: 138); *тенька* (ten'ka): 'sikkenin eski adı' (Fasmer IV: 43); *товар* (tovar): 'mal' (Şerbinin: 594); *ярыма* (yarıma): 'argo: yarım / yarısı' (Dal II: 291) ...

Müzik Aletlerinin grubuna ağırlıklı olarak Türk halklarının müzik aletlerinin isimleri dâhil edilmiştir. Toplam 15 isim içeren bu grubun kelimeleri şöyledir:

Барабан (baraban): 'büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değneklerle çalınan çalgı' (TS: 600), (Şıpova: 58); *баян* (bayan): 'akordeon' (Şerbinin: 25); *дуда* (duda): '1. nefesli bir müzik aleti, gayda. 2. Zurnayla aynı şeydir' (Ojegov: 185); *кяманча* (kyamança): 'yayla diz üzerinde

çalınan, kemana benzer, üç teli olan küçük bir çalgı, kemançe' (TS: 1383). (Şıpova: 218); *накры* (nakrı): 'eskiden Rusya'da davula benzer müzik enstrümanı' (Dal II: 28); *тамбур* (tambur): 'Klasik Türk müziğinin başlıca çalgılarından biri olan, yay veya mızrapla çalınan, uzun saplı, telli çalgı' (TS: 2257), (Şıpova: 305); *тулумбас* (tulumbas): 'eski Türk davulu' (Dal IV: 442) vb.

Giysilerin ve kumaşların adlarıyla birlikte, Rusçaya birkaç renk adı da girmiştir. Ayrıca at cinslerinin renk isimleri benimsenmiştir. **Renk Adları grubunun** altında toplam 15 renk adı incelenmiştir:

алый (alıy): 'kan kırmızı' (Ojegov: 30); *бурый* (burıy): 'rengi, grimsi veya kırmızimsı koyu kahverengi' (Şıpova: 101); *бусой* (busoy): '1. Açık toprak rengi; 2. Kül rengi, gri' (Şıpova: 103); *чагравый* (çagrıvıy): 'koyu gri, kül rengi' (Fasmer IV: 310); *чалый* (çalıy): 'gri, gri tonlarında' (Fasmer IV: 313); *чубарый* (çubarıy): 'ince benekli kır renkli' (Fasmer IV: 375); *чумазый* (çumazıy): 'kirli, pis' (Ojegov: 887); *игрневый* (igrenevıy): 'atların rengi: kızıl, yelesi ve kuyruğu açık renk' (Şıpova: 140); *калтарый* (kaltarıy): 'hafif benekli doru rengi' (at cinsi) (Şıpova: 155); *карамазый* (karamazıy): 'siyah, kara, esmer (at cinsi)' (Şıpova: 165); *карий* (kariy): 'koyu kahve (göz rengi)' (Şıpova: 169); *каурый* (kaurıy): 'açık kestane, kırmızimsı (at cinsi)' (Şıpova: 173); *таусинный* (tausinnıy): 'koyu mavi' (Şıpova: 312) vb.

Türk halklarının temel geçim kaynağı hayvancılıktı. Rus halkıyla yakın temas nedeniyle bu endüstrinin kelimeleri Rusçaya girmiştir. Toplam 14 terim içeren **Hayvancılık Terimleri** bu gruba yaş, yün ve deri türü, hayvanın yaşam alanı anlamına gelen kelimeler dâhil edilmiştir:

болгара (bolgara): 'özel işlenmiş deri/çizmelk sade deri' (RHAS III: 71); *джульма* (culma): 'kırılmış koyunların yünü' (YKS: 208), (Şıpova: 123); *джут* (cut): 'kıtlık, açlık' (KTTTS: 188); *чебага* (çebaga): 'Kırgızların kullandığı yün' (Dal, IV: 585); *челouz* (çelouz): 'yaşlı koyun, üç kıştan fazla yaşayan' (Dal IV: 589); *табун* (tabun): 'at sürüsü' (Şıpova: 299); *телятина* (telatına): 'buzağı eti' (Ojegov: 791); *тулун* (tulun): 'yırtmadan, tümüyle çıkarılan hayvan derisi' (Şıpova: 333); *туша* (tuşa): 'öldürülen büyük bir hayvanın tazelenmiş ve parçalanmış parçaları' (Ojegov: 815); *ябага* (yabaga): 'kırılmış koyunyünü' (DS XI:4175), (Şıpova: 432) vb.

Doğal Maddeler grubunda; çoğunlukla değerli doğal taşların isimleri olan, toplam 11 kelime bulunmaktadır:

алмаз (almaz): 'diğer tüm mineralleri aşan parlak ve sertlikte şeffaf bir değerli taştır' (Ojegov: 29); *жемчуг* (jemçug): 'istiridye gibi bazı kavkılı deniz hayvanlarının içerisinde oluşan, değerli, küçük, sert, sedef renginde süs tanesi' (TS: 1189), (Şıpova: 136); *заберзат* (zaberzat): 'değerli taş, akuamarin, beril' (Fasmer II:70); *изумруд* (izumrud): 'cam parlaklığında, yeşil renkte, saydam bir süs taşı, doğal alüminyum ve berilyum silikası' (Şıpova: 141); *лал* (lal): 'değerli taş, yakut' (Dal II: 235 vb.

Mitolojik Varlıklar grubunda bulunan kelimeler sayesinde halkın yaşam tarzını, felsefesini, inancını, gelenekler hakkındaki düşüncelerini ve diğer halkları nasıl etkilediklerini detaylı olarak görmek mümkündür. Bu grupta toplam 11

kelime bulunmaktadır ve ağırlıklı olarak mitolojik varlıkların adlarını içermektedir:

албастый (albastıy): ‘orman cini; albasta, lobasta, lopasta – denizkızı’ (Dal I: 10); *батаман* (bataman): ‘batıl inancına göre bir türlü ev cini’ (RHAS II: 140); *бурхан* (burhan): ‘bakır veya güçüştür yarılan Kalmuk ve Moğolların idoli’ (Dal I: 144); *burkan* (burkan): ‘Buda, tanrı, ilah; Buda tasviri’ (TVS: 141); *джин* (cin): ‘kötü ruh, cin, şeytan’ (Şıpova: 124); *кощей* (koşey): ‘Slav mitolojisinde uzun yaşam sırlarını bilen ve büyük hazinelere sahip zayıf ve kötü ihtiyar’ (Dal II: 101); *куляш* (kulyaş): ‘küçük şeytan, su cini’ (Dal II: 217); *вурдалак* (vurdalak): ‘vampir, yaratık’ (Uşakov I: 425) vb.

Topluluk Adları kelime grubuna hem insan hem de hayvanların gruplarının isimleri olmak üzere toplam 12 kelime dâhil edilmiştir:

аймак (aymak): ‘nesil, soy, toplum’ (Dal I: 7); *артель* (artel): ‘ekip, grup’ (Dal, I: 24); *дуван* (duvan): ‘1. Yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis. 2. Meclis (TS: 682), (Şıpova, 2009:127); *гурба* (gurba): ‘kalabalık, çok insan’ (Şıpova: 117); *гурт* (gurt): ‘bir yerden diğerine sürülen büyük bir evcil hayvan grubu’ (Şıpova: 116); *косяк* (kosyak): ‘bir ağırla dişi at sürüsü; kuş, balık sürüsü’ (Dal II: 174); *отара* (otara): ‘koyun sürüsü; kalabalık’ (Dal II: 709); *табор* (tabor): ‘15-17. yy. Rusya’da askeri kamp, açık ordugâh’ (Dal IV: 384) vb.

İdari Terimler grubuna toplam 10 kelime dâhil edilmiştir:

аул (aul): ‘göçebe yava yerleşik halkların barındığı toprak, alan, köy (Tatarlar, Başkortlar, Kırgızlar vb.)’ (Dal I: 29); *вила́ет* (vilayet): ‘il, valilik’ (TS: 2486), (Şıpova: 109); *казна* (kazna): ‘devlet malı veya parası’ (TS: 1077), (Şıpova: 150); *койтул* (koitul): ‘baş konut’ (Şıpova: 190); *пашалык* (paşalık): ‘bir paşanın yönetimindeki bölge’ (Şıpova: 258); *таможня* (tamojnya): ‘yük, bagaj, posta sınırı üzerinden nakliye kontrolünü ele alan ve görev ve ücretlerin tahsilatını yapan kurum’ (Ojegov: 787) vb.

Hastalık Adları grubu 10 kelimedenden oluşmaktadır ve halk arasında bilinen insan ve hayvan hastalık adlarını içermektedir. Bunlar:

безза (bezga): ‘humma, ateşli hastalık’ (Şıpova: 74); *чалчак* (çalçak): ‘atlarda hastalık, kuduz türü’ (Şıpova: 375); *çalık* (çalık): ‘koyunlarda çiçek hastalığı’ (TS: 486); *чечер* (çemer): ‘baş ağrısı, kusma ve ihsal olan hastalık/mide ve karın ağrısı olan atların hastalığı’ (Dal IV: 589); *далак* (dalak): ‘koyunlarda hastalık’ (Dal I: 414); *шадра* (şadra): ‘yüzde çiçek hastalığından kalma küçük yara izlerine benzer yaralar bırakan hastalıktır’ (Dal IV: 618) vb.

Takı Adları grubunda önce Türk kadınların daha sonra Rusların kullandığı takıların adları bulunmaktadır. Toplam 9 kelime incelenmiştir:

алам (alam): ‘inci gibi değerli taşlardan kolye’ (Fasmer I: 68); *альник* (alnik): ‘kadınların alınlarına taktıkları altın veya gümüşten süs eşyası’ (TS: 94), (Şıpova: 32); *белезек* (belezek): genellikle altın, gümüş vb. elementlerden yapılan ve bileğe süs için takılan halka (TS: 337), (Şıpova: 76); *бельчуг* (bel’çug): ‘esk. yüzük’ (Dal I: 81); *бешлейка* (beşleyka): ‘genç kızların saç örgülerine demir para veya

düğmelerden takılan bir tür süs' (Fasmer I: 163); *bucep* (biser): 'inci, küçük cam boncuklardan kolye' (Dal I: 88) ...

Ölçü Terimleri grubu toplam 6 kelimeden oluşur ve uzunluk, ağırlık gibi ölçü adları, ticaretin gelişmesinden dolayı Rus dilinin en eski Türkçe alıntılarındandır:

агач (agaç): 'Kavkasya'da uzunluk ölçüsü' (Dal I: 4); *аршин* (arşın): 'yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü' (TS: 157), (Şıpova: 40); *батман* (batman): 'ağırlık ölçüsü' (Fasmer I: 131); *мотра* (motra): '17.yy. sıvı ölçüsüydü. Motra ölçüsünün ismi, küçük bira fiçisiyle aynı adı taşımaktadır. Novgorod sıvı ölçüsü sistemine dâhildi. Tahminlere göre fiçinin kapağı fiçinin ¼ kapsamaktaydı ve 2,5 kova sıvıyı almaktaydı' (Şıpova: 237) ...

Taşıt Adları grubunda toplam 6 kelime bulunmaktadır:

каптан(а) (kaptan(a)): 'kapalı kış kızağı' (Dal II: 88); *каюк* (kayuk): 'dibi düz iki kürekli orta boy kayak' (Dal II: 101); *кибитка* (kibitka): 'üstü yay şeklinde kapalı at arabası' (Dal II: 106) ...

Tören ve Kutlama Adları grubu halk, dinî, millî bayramları ve törenlerin adları olan toplam 5 kelimeden oluşmaktadır:

калым (kalım): 'başlık parası: damadın kızın ailesine kızı almak için verilen para miktarıdır. Tatarlarda gelin için para' (Dal II: 79); *ураза* (uraza): 'Müslümanlarda oruç' (Şıpova: 348) ...

Organ Adları grubuna toplam 5 kelime dâhil edilmiştir:

базилики (baziliki): 'elle kolun, ayakla bacağın birleştiği bölüm' (TS: 336), (Şıpova: 46); *бубрег* (bubreg): 'hayvan böbreği' (Dal I: 135); *кадык* (kadık): 'soluk borusunun üst bölümü, ümük, imik, hançere' (TS: 943), (Şıpova: 149); *культя* (kul'tya): 'sakat yarım kalan kolun veya ayağın kısmı' (Dal II:216) ...

Belge Adları grubunda 4 kelime bulunmaktadır:

дефтер (defter): 'hanların etiketleri veya vergi, haraç belgesi' (Dal I: 434); *белег* (beleg): 'imzalanmış ancak doldurulmamış form' (Dal I: 96); *кабала* (kabala): 'esk. Eski Rusya hukukunda – borç veya mülkü ipoteğe verdiğini izah eden yazılı anlaşma' (Dal II: 69); *ярлык* (yarlık): 'yazılı emir, Moğol hanlıklarda yöneticinin mektup, taktirname, tüzük' (Dal IV: 678).

Uyuşturucu Madde Adları (2)

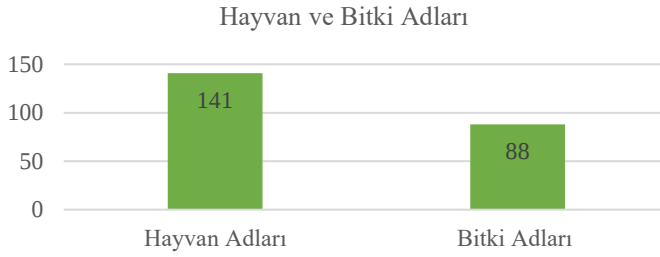
анаша (anaşa): "Hint kenevirinden çıkarılan esrar, uyuşturucu" (RHAS I:545). Azerbaycan Türkçesi *anaşa*, Kırgız Türkçesi *naşa*, Türkmen Türkçesi *neşe*. *Гашиш* (gaşış): 'esk. Hint kenevirinden çıkarılan esrar' (Şıpova: 116).

Tarım Terimleri (2)

бахча (bahça): 'karpuz, kavun tarlası' (Dal I: 56); *богара* (bogara): 'tarım bölgelerde sulamasız alanlardaki ekimler' (YKS: 109).

Soyut Adlar (8)

булга (bulga): karışıklık, kargaşa; karışık, bulanık (TVS: 138); *изъян* (izyan): ‘kusur, defo; esk. zarar, hasar’ (Dal II: 39); *кайф* (kayf): ‘rahat başıboşluk, hiçbirsey yapmama’ (Fasmer II: 221); *талан* (talan): ‘mutluluk, başarı; kader, akıbet’ (Dal IV: 388) ... **Diğer Adlar grubuna** *бакиши* (bakış), *бишкеи* (bişkeş), *чамур* (çamur), *караван* (karavan) gibi toplam 32 kelime dâhil edilmiştir. Uzun bir süre boyunca, Türklerin doğal tarım yaşam tarzı, diğer halklarla kültürel etkileşime tesir etmiş, Türkçe hayvan adlarının ve hayvancılık terimlerinin ödünç alınmasına sebep olmuştur (Efe 2017: 381). Rus halkının coğrafi alandaki değişiklikleri ve Türklerle kültürel yaşam etkileşimi Rusçada bitki ve hayvan âleminin isimlerini ödünç almanın önemli nedenlerinden biri hâline gelmiştir. Böylece Rusçada bulunan hayvan ve bitki adları, hayvancılıkla ve tarımla ilgili Türkçe kökenli kelimelerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur.

Grafik 4. Rusçada Türkçe Kökenli Hayvan ve Bitki Adları

Hayvan adları (zoonimler), Rus ad biliminin alt kategorisi olarak XX. yüzyıl ortalarında incelenmeye başlanmış ve bu terim başta yalnızca hayvanın takma adını belirtmek için kullanılmıştır. Zamanla hayvanların isimleri ve takma adları zoonim olarak ele alınmaya başlanmıştır. XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rus dilbiliminde hayvan ve bitki isimleri üzerine çalışan O. Trubaçev, A. Şerbak, D. Setarov, G. Karimullina gibi dilbilimcilerin çalışmaları köken bilim dalında değerli ve donanımlı eserlerin ilk örnekleri olmuştur. Rus dilbilimci O. Trubaçev’in “*Slav Dillerdeki Evcil Hayvan Adlarının Kökeni*” («Происхождение названий домашних животных в славянских языках») adlı etimolojik çalışması, bu alanda değerli ve donanımlı eserlerin ilki olarak kabul edilmektedir. Bunun dışında 1961 yılında A. Şerbak’ın “*Türk Dillerinde Evcil ve Yabani Hayvan İsimleri*” («Названия домашних и диких животных в тюркских языках») çalışmasında ve 1971 yılında D. Setarov’un “*Hayvan Dünyasının Rus Adlarında Türkizmler*” («Тюркизмы в русских названиях животного мира») adlı tezinde Rus hayvan adların sınıflandırılması ve analizi yapılmıştır.

Hayvan Adları:

анжиган (anjıgan): ‘karaca yavrusu’ (Dal 1955: 17); *аргаиш* (argaş): ‘rengârenk, alabalık ve somon karışımı balık türü’ (Dal 1955: 21); *баракчан* (barakçan): ‘iki yaşına giren buzağı’ (Dal I: 47); *бирюк* (birük): ‘kurt, yalnız kurt; mec. uzun suratlı ve ürkütücü kimse’ (Fasmer I: 168); *Бурундук* (burunduk): ‘Sibirya orman

gelengesi' (Fasmer I: 248); *дунан* (dunan): 'üç yaşındaki koç (Moğolca); dana veya üç-dört yaşındaki tay' (Dal 1955: 501); *кабарга* (kabarga): 'zayıf, sıska hayvan' (Dal II: 70); *маштак* (maştak): 'Fasmer'a göre Rusçada "maştak" sözcüğünün Kamukça "mastag" (küçük at) sözcüğünden geçmiştir' (Fasmer II: 586); *сайга, сайгак* (sayga(k)): 'boynuzlugiller familyasından Orta Asya'da yaygın görülen ve antiloplar arasında garip görünüşlü burnuyla dikkat çeken bir memeli türü' (Dal IV: 129); *саранча* (sarança): 'büyük bir çekirge gibi görünen bir böcek, tarımın zararlısıdır' (Eski Türkçe "sarıçga" sözcüğünden alıntıdır) (Dal IV: 138); *севрюга* (sevyuga): 'Türkçe "sivri" sözcüğünden gelmektedir ve Türkçede Sivriburun karagöz balığı olarak adlandırılır' (Şıpova: 283); *таракан* (tarakan): 'hamam böceği' (Şıpova: 309); *тарпан* (tarpan): Yaban atı (nesli tükenmiş) (Şıpova: 311); *емуранка* (yemuranka): 'küçük kemirgen, Dipus acontion, Arap tavşanı'...

Bitki adları (fitonim) – bitkilerin, ağaçların adlarıyla ilgili isimlerdir. Bitki adlarında Rus Dil Biliminin 'fitonim' terimi ilk defa Rus dilbilimci A. Superanskaya tarafından 1973 yılında kullanılmıştır. Fitonim, Yunanca *φῶτόν* – 'bitki' ve *ὄνομα* – 'isim' kelimelerden gelmektedir. Rus dilinde bitki adlarını inceleyenlerin arasında A. Superanskaya, N. Konovalova, T. Bobrova, Yu. Dyaçenko vb. dilbilimcileri vardır. Rus dilinde, bitki isimleri oldukça fazladır. Bitki isimlerin çoğu son iki yüzyılda Rusçaya girmiştir.

Bitki Adları:

айва (ayva): 'gülgillerden, çiçekleri iri, beyaz veya pembe, yapraklarının altı tüylü, orta yükseklikte bir ağaç (Cydonia vulgaris)' (TVS: 58); *ардыш* (ardış): 'İspanyol türü ardıc, Juniperus Marchalliana' (Dal 1955: 21); *армуд* (armud): 'Cydonia vulgaris' (Dal I: 23); *бадран* (badran): 'Köylülerin kökünü çiğ olarak yediği, maydanoz türü bir bitkidir' (Dal 1955:37); *бадьян* (badyan): 'Anason bitkisinin bir türü, Illicum anisatum, bitkidir' (Dal I: 37); *барбарис* (barbaris): 'Meyvesi ekşi ve kırmızı renkte dikenli çalı türüdür; Berberis vulgaris' (Fasmer 1986: 125); *карагач* (karagaç): 'karaağaç' (Şıpova: 164); *кендырь* (kendir): 'kendir' (Şıpova: 178); *кишмиш* (kişmiş): 'çekirdeksiz kuru üzüm' (Şıpova: 191); *куга* (kuga): 'kamuş, hasır otu, saz' (Şıpova: 202); *лебеда* (lebeda): 'labada, kuzukulağı' (Şıpova: 220); *нут* (nut): nohut (Şıpova: 247); *санда* (sandal): 'sandal ağacı' (Şıpova: 276); *сусак* (susak): 'Su menekşesi' (Şıpova: 296); *вишня* (vişnya): vişne (Şıpova: 109); *евшан* (yevşan): 'yavşan otu' (TVS: 916) vb.

3. Sonuç

Kelimeleri ödünç alma süreci, halklar arasındaki ticari, sosyal, kültürel, bilimsel temaslardan kaynaklanan doğal ve kaçınılmaz bir süreçtir. Türk ve Rus halklarının kültürel etkileşimi, dil sahasında yoğun izler bırakmıştır. Bununla birlikte, bu süreç değişen yoğunluk derecelerinde gerçekleşir. Rus dilinin söz varlığına giren yabancı kökenli kelimeler arasında Türkçe kökenli kelimeler ilk sıralarda yer almaktadır. Türk-Rus ilişkilerinin mirasını temsil eden türkizmler, Rusça kelimelerle etkileşime girerek yeniden düzenlemeye uğrayıp, Rus dilinin ses yapısına ve dildeki diğer unsurlara uyum sağlamışlardır. Çalışma sürecinde

toplam 801 Türkçe kökenli kelime tespit edilip *İnsan Adları*, *Nesne Adları* ve *Hayvan ve Bitki Adlar* olarak üç temel gruba ayırt edilmiştir. İnsan Adlarının birinci kategorinin kelimeleri sosyal statüye, mesleğe, davranışlara, milliyete, dış belirtilere, içsel niteliklere, askerî rütbeye, cinsiyete göre ayırıp toplam 143 kelimedenden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu gruba meslekleri ve statüleri ifade eden 80 kelime, takma adlarını ifade eden 54 kelime, askeri unvanları ifade eden 9 kelime dâhil edilmiştir.

Nesne Adları ikinci grubunda kelimeler Ev ve İş Gereçleri (145), Giyim (95), Gıda (85), Yapı Adları (45), Coğrafi Adlar (41), Kumaş Adları (28), Doğa Olayları (27), Ticari Adlandırmalar (18), Müzik Aletleri (15), Renk Adları (15), Hayvancılık Terimler (14), Doğal Maddeler (11), Topluluk Adlar (12), Mitolojik Varlıklar (11), İdari Terimler (10), Hastalık Adları (10), Takı Adları (9), Ölçü Terimler (6), Taşıt Adları (6), Tören ve Kutlama Adları (5), Organ Adları (5), Belge Adları grubunda (4), Uyuşturucu Madde Adları (2), Tarım Terimleri (2) ayrıca Soyut Adlar (8), Diğer Adlar (32) gibi tematik gruplara ayrıştırılmıştır. Nesne Adları grubunda toplam 751 kelime bulunmaktadır. Bu da yüzyıllar boyunca Türk ve Rus halklarının sosyal ilişkilerdeki yakınlığının göstergesidir. Bu durum aynı zamanda, iki ulusun kültürlerinin yakın etkileşimi ve iş ilişkilerinin gelişmesi nedeniyle, kelime alışverişinin önemli ölçüde artmış olduğuna dikkat çekmektedir. Türkçe kökenli Hayvanlar ve Bitkiler Adlar üçüncü grubunda toplam 141 Türkçe kökenli hayvan adı, 88 Türkçe kökenli bitkilerin adı tespit edilmiştir. Yukarıda sıralamış olduğumuz Türkçe alıntı gruplarındaki kelimelerin sayısı ve türleri, Türklerle Rusların sadece savaşmadığını, savaş dışında sosyal etkileşimlerinin de olduğunu göstermektedir. Uzun zaman aynı coğrafyada yaşayan bu iki milletin sosyal yaşamdaki etkileşimlerinden dolayı Türkçeden Rusçaya; ev eşyaları, iş gereçleri, giyim, yiyecek, içecek, kumaş, yapılar, coğrafi vb. alanlardaki kelimelerin geçtiği görülmektedir. İki halk arasındaki tarihi, kültürel, ticari ve sosyal ilişkilerin sonucu olarak Rus dilinde Türkçenin izleri görülebilmektedir. Uzun zaman önce başlayan Türkler ve Ruslar arasındaki bu etkileşimler, günümüzde de aktif olarak devam etmektedir.

4. Kısaltmalar

KTTTS – Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü
TS – Türkçe Sözlük
YKS – Yabancı Kelimeler Sözlüğü
TVS – Türkçe Verintiler Sözlüğü
RHAS – Rus Halk Ağızları Sözlüğü.

5. Kaynakça

AKALIN, Şükrü Halûk vd. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
BASKAKOV, Nikolay (1992). *Ruskiye Familii Tyurkskogo Proishojdeniya*. Bakı: Yazıcı.
BUDAGOV, Ruben (1985). *Problemi Razvitiya Yazıka*. Moskova: Procveşeniye.
BURAN, Ahmet (2001). Yabancı Diller Karşısında Türkçe. *Türk Yurdu - Türkçeye Saygı* 21: 79-82.
DAL, Vladimir (1956). *Büyük Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü*.

- DURMUŞ, Oğuzhan. (2004). Alıntı Kelimeler Bakımından Türkçe Sözlük. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*: 1-21.
- EFE, Kürşat (2017). Tarihi Türk Lehçelerinde Alıntı Hayvan İsimleri. *Route Educational and Social Science Journal*, August, Volume 4 (5).
- FASMER, Max (1986). *Russkiy Etimologicheskiy Slovar*.
- FİLİN, Fedot (1965-1974). *Slovar Russkih Narodnih Govorov*. Moskova.
- HOSKING, Geoffrey (2015). *Rusya ve Ruslar. Erken Dönemden 21.yüzyıla*. (Çev. K. Acar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAAĞAÇ, Günay (2008). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- KARAAĞAÇ, Günay (2008). Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi. Karaağaç, G. *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- KARAAĞAÇ, Günay (1998). Türkçenin Komşularıyla İlişkilerine Genel Bir Bakış. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 28: 359-406.
- KARAAĞAÇ, Günay (2002). *Dil, Tarih, İnsan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARİMULLINA, Guzel (2007). *Tyurkskiye Leksicheskiye Elementı v Russkoy Lingvografii XVIII-XX vekov vekov*. Kazan.
- KOÇ, Kenan vd. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- OJEGOV, Sergey (1989). *Slovar Russkogo Yazıka*. Moskva: Russkiy Yazık.
- SEMEANOVA, Nelli vd. (2009). *Slovar İnostrannih Terminov*. Moskva: Russkiy Yazık Media.
- ŞERBİNİN, Vladimir (1994). *Yeni Rusça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- ŞİPOVA, Yelena (1976). *Slovar Türkizmov Russkogo Yazıka*. Alma-Ata: Nauka.
- UŞAKOV, Dmitry. *Tolkoviy Slovar Russkogo yazıka. 1935- 1940*// [https://ushakovdictionary .ru](https://ushakovdictionary.ru)
- VALISHEVSKIY, Kazemir (1993). *İvan Grozniy. İstoricheskiy Ocherk*. Moskova: Kvadrat.